
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 351:332.871(476+474)

Л. М. Мекшун, к. е. н., доцент

**ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА
У БІЛОРУСІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ**

Анотація. Розглянуто основні напрями реформування житлово-комунального господарства у Білорусі і країнах Балтії. Показано, що ефективне господарювання можливе тільки за умови здійснення ринкових перетворень в господарстві, залучення іноземних інвестицій, оптимізації структури управління, підвищення рівня відповідальності власників житла за стан будинків і прибудинкових територій. Запропоновано використання зарубіжного досвіду реформ для позитивних змін у житлово-комунальному господарстві України.

Ключові слова: досвід реформ, житлово-комунальне господарство Білорусі і країн Балтії, ринкові перетворення в господарстві.

Л. Н. Мекшун, к. э. н., доцент

**ОСОБЕННОСТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА В
БЕЛАРУСИ И СТРАНАХ БАЛТИИ**

Аннотация. Рассмотрены основные направления реформирования жилищно-коммунального хозяйства в Беларуси и странах Балтии. Показано, что эффективное хозяйствование возможно только при условии осуществления рыночных изменений в хозяйстве, привлечения иностранных инвестиций, оптимизации структуры управления, повышения уровня ответственности собственников жилья за состояние домов и придомовых территорий. Предложено использование зарубежного опыта реформ для положительных изменений в жилищно-коммунальном хозяйстве Украины.

Ключевые слова: опыт реформ, жилищно-коммунальное хозяйство Беларуси и стран Балтии, рыночные изменения в хозяйстве.

L. M. Mekshun, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

**THE PECULIAR FEATURES OF REFORMING THE HOUSING SERVICES
IN BELARUS AND THE BALTIC STATES**

Abstract. The main features of reforming the housing services in Belarus and the Baltic States are considered. It is shown that the effective management is possible only under condition of the market changes in the economy, attracting foreign investment, optimizing the management structure, improving the level of responsibility of property owners for state houses and houses of adjoining areas. It is suggested to use the foreign experience to reform the positive changes in the housing and communal services of Ukraine.

Keywords: the experience of reforms, housing and communal services of Belarus and the Baltic countries, the market changes in the economy.

Актуальність теми дослідження. Трансформація економіки України і перехід всіх її галузей до ринкових умов функціонування вимагають прискореної реорганізації управління житлово-комунальним господарством (ЖКГ) і реформування підприємств, які надають житлово-комунальні послуги. Необхідно будувати нові взаємовідносини зі споживачами, створювати дієву систему тарифного регулювання, запроваджувати ефективні організаційно-правові форми діяльності підприємств ЖКГ. Окремі постсоціалістичні країни успішно пройшли або проходять цей шлях і тому їх досвід реформування житлової і комунальної сфери може бути використаний в Україні.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Постановка проблеми. Житлово-комунальне господарство – це багатогалузевий виробничо-господарський комплекс підприємств та організацій, що забезпечують надання споживачам необхідних послуг і розвиток господарства в цілому. Роздута система управління, недостатність інвестицій, незадовільний економічний стан підприємств ЖКГ вимагають реформування господарства на основі запровадження ринкових форм і механізмів самоорганізації його підприємств і установ. Досвід відповідних реформ мають країни Балтії і зараз реформування здійснює Республіка Білорусь. В Україні 14 травня 2015 року був прийнятий Закон «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» [1]. Незважаючи на те, що закон передбачає серйозні зміни в системі управління житловими будинками, реформування ЖКГ в Україні відбувається дуже повільно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ринкової трансформації житлово-комунального господарства України і аналіз зарубіжного досвіду реформ знайшли відображення у роботах вітчизняних вчених-економістів, зокрема, В. М. Бабаєва, В. М. Вакулєнка, О. І. Дзядь, А. А. Дроня, Г. О. Крамаренко, В. П. Кукси, В. П. Ніколаєва, Г. І. Онищука, І. М. Осипенка, О. Ю. Попова, М. В. Руля, Г. М. Семчука, Т. М. Строкань, Р. М. Сиротюка, В. В. Хомякова та інших.

Основні положення щодо функціонування житлово-комунального господарства на ринкових засадах в різних країнах розкриті у роботах зарубіжних вчених, таких як Д. Віккерс, Р. Вон, В. Віскусі, П. Габор, Д. Гарднер, Р. Грін, А. Кумар, Д. Лоран, М. Пардін, В. Шаркі, Д. Яроу та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на ґрунтовний аналіз зарубіжного досвіду ринкових перетворень у сфері ЖКГ, напрями реформування господарства в країнах Балтії і Білорусі розглянуті неповністю, що не дозволяє повноцінно використати досвід їх реформ в Україні.

Постановка завдання. Відсутність комплексного підходу до розвитку ринкових відносин у галузі ЖКГ, недосконалість нормативно-правової бази, незавершеність інституційних перетворень вимагають вивчення світового досвіду її реформування з метою втілення найбільш ефективних для України форм і методів організації ЖКГ.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з українськими реформами у сфері ЖКГ, цікавим є зарубіжний досвід ринкових перетворень в господарстві та перспективи його використання у нашій країні.

У Республіці Білорусь система ЖЕКів і ЖРЕУ існує ще з радянських часів, як і в Україні. Із середини 2000-х років в країні з системи ЖЕКів поступово вивели працівників паспортного столу і бухгалтерів в розрахунково-довідникові центри. Починаючи з 2014 року у Республіці Білорусь розпочалася реформа житлово-комунального господарства країни, яка здійснюється за п'ятьма напрямками:

- вдосконалення державного управління і контролю в ЖКГ;
- зниження витрат на послуги ЖКГ;
- підвищення рівня фінансової і платіжної дисципліни;
- вдосконалення системи формування цін і тарифів на послуги ЖКГ;
- встановлення додаткової відповідальності за порушення у сфері ЖКГ.

З метою вдосконалення державного управління і контролю в ЖКГ створюється єдина структура в усіх областях Республіки Білорусь. Функції державного регулювання закріплюються за управлінням ЖКГ у складі облвиконкомів, а функції контролю за технічним станом житлового фонду покладаються на Державний будівельний нагляд.

Для зниження витрат на послуги ЖКГ проводиться оптимізація норм праці і нормативів чисельності працюючих. За даними Комітету державного контролю у 2014 році фактична чисельність працівників ЖКГ склала в середньому по країні 77,6% від штатної норми [2]. Але робоча група по вивченню проблемних питань у сфері ЖКГ провела заміри часу на виконання службових обов'язків працівниками різних посад. З'ясувалось, що штатний розклад керівних посад в організаціях ЖКГ дуже роздутий. За 2014 рік в галузі було скорочено до 33% працюючих. З 2014 року комунальні служби Мінська почали навчати вузькопрофільних спеціалістів суміжним спеціаль-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ностям і готувати з них універсальних працівників. На початок 2015 року у Мінську працювали 1219 «хаус-майстрів», тобто спеціалістів, які можуть надавати різні послуги у сфері ЖКГ і проводити дрібні ремонтні роботи. Заробітна плата «хаус-майстра» становить від 5,6 до 7,8 мільйонів білоруських рублів, при рівні мінімальної заробітної плати в країні у 1,5 мільйона білоруських рублів [3].

Стосовно тарифів, то з 2016 року планується ввести мінімальні нормативи бюджетного субсидування витрат на послуги ЖКГ. Населення зможе оплачувати по субсидованим державою цінам тільки певний нормативний обсяг послуг, а понаднормове споживання – за завищеними тарифами. У 2014 році населення Білорусі платежами покрито тільки 31% витрат комунальників [2]. Вже затверджений перелік робіт, які будуть проводитися за кошти мешканців будинків. До списку потрапили: косметичний ремонт під'їздів, заміна сміттєпроводу і вхідних дверей. За рахунок бюджетних коштів буде ремонтуватися дах і фасад будинку. Всі розрахунки громадян будуть проводитись через єдиний розрахунковий центр [4].

Також почався процес зменшення перехресного субсидування у системі ЖКГ, який планується завершити у 2017 році. Перехресне субсидування передбачає, що частина витрат за надання послуг перекладається на різні підприємства. Це дозволить знизити навантаження на реальний сектор економіки з 11% до 7% [1].

Реформа передбачає підвищення рівня фінансової і платіжної дисципліни. Особливий контроль буде здійснюватись за цільовими коштами, спрямованими на капітальний ремонт, заміну теплових мереж, котелень і ліфтів. Згідно з цією реформою заплановано розвести замовника і виконавця по різних організаціях. ЖРЕД повинні будуть займатися тільки експлуатацією житлового будинку, а всі інші функції мають виконувати постачальники послуг.

Наказом Президента Республіки Білорусь № 460 від 16.11.2015 року «Про деякі питання надання громадянам державної підтримки при будівництві (реконструкції) чи придбанні житлових приміщень» визначаються категорії населення, які мають право на пільговий кредит при купівлі житла, вдосконалюється порядок забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, регламентується порядок постановки людини в чергу на отримання житла [5]. У країні заплановано поступовий перехід на адресну допомогу малозабезпеченим родинам. До 2020 року Республіка Білорусь планує зекономити на комунальних послугах понад 2,3 трильйони білоруських рублів [2]. У Білорусі вивчають український досвід застосування публічно-приватного партнерства та енергоефективності у сфері ЖКГ з метою його застосування у реформуванні господарства [6].

Також в ході реформи передбачається вдосконалити механізм збирання і переробки сміття. У 2014 році в Мінську від переробки сміття отримали 351 тисячу кубометрів вторинних ресурсів, що становило 15% від його загальної маси, а до 2020 року заплановано збільшити цю цифру до 25 %.

Таким чином, реформа ЖКГ в Республіці Білорусь передбачає підвищення якості надання комунальних послуг, оптимізацію управління і чисельності працівників галузі, прозорість у формуванні тарифів, контроль за цільовим використанням коштів, підвищення платіжної дисципліни і зниження собівартості послуг.

У попередніх дослідженнях нами було з'ясовано, що метою реформування ЖКГ Східної Німеччини було створення конкурентного ринку надання житлових і комунальних послуг та побудови системи ефективного самоуправління [7]. Таким шляхом пішли і країни Балтії, які здійснили реформування ЖКГ у середині 90-х років ХХ ст. і передали в управління ОСББ до 98 % житла [8]. Після проголошення незалежності в Литві, Латвії і Естонії почалася приватизація житла і реституція – повернення житла колишнім власникам, які втратили його у ході націоналізації після війни. Уряд передав місцевим органам влади водоканали, теплоцентралі і ЖЕКи і забезпечив можливість регулювання цін на опалення, воду та комунальні послуги. Був введений жорсткий контроль за сплатою комунальних послуг. Державні дотації підприємствам ЖКГ були відмінені, а малозабезпечені родини стали отримувати адресну допомогу.

Уряди країн Балтії залучили на ринок ЖКГ іноземні інвестиції і допустили іноземні підприємства до надання комунальних послуг. Так, у Латвії німецькі компанії успішно зайнялися реконст-

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

рукцією старих будівель. В Естонії 50,4% акцій Талліннського водоканалу були продані англійській компанії International Water UU за 641,2 млн. крон. Через рік після продажу прибуток водоканалу становив уже 90 млн. крон., з них 44 млн. крон отримала мерія міста і вклала їх у ремонт каналізаційної системи [9]. На сьогодні більшість квартир у країнах Балтії обладнані лічильниками газу, електрики, тепла, води.

Розглянемо детальніше реформування сфери ЖКГ в Латвії. За реалізацію програм і заходів, спрямованих на реформування ЖКГ в країні відповідає Житлове агентство. Використовуючи досвід Німеччини, у 1998 році у Латвії була створена Асоціація кооперативних товариств власників квартир, до якої увійшло 34 товариства [10]. Асоціація, яка діє до цього часу, здійснює обмін досвідом успішної діяльності товариств, надає їм правову допомогу, захищає інтереси членів товариств, проводить інформаційні семінари тощо. Завдяки роботі Асоціації, була прийнята державна програма розвитку житла; програма кредитування товариств; звільнення від сплати податку на додану вартість послуг, що надають товариства.

В Латвії прийняли Закон про квартирну власність, на підставі якого здійснюється управління багатоквартирними будинками. Окремо виділені квартирна власність і власність загального користування, розміри яких фіксуються у земельній книзі. До квартирної власності відносяться внутрішній обсяг квартири, вікна, двері, комунікації, що від'єднуються. До власності загального користування включені зовнішні стіни, перекриття, вікна і двері під'їздів, комунікації, що не від'єднуються, приміщення і обладнання загального користування, прилегла земельна ділянка. Будь-які зміни розмірів або призначення загальної власності можливі тільки за 100% згодою власників.

Згідно із Законом про квартирну власність визначається спосіб управління будинком, погашення витрат, пов'язаних з ремонтом і утриманням загальної власності, а також вартість комунальних послуг. Питання про форму управління будинком вирішують на зборах власників квартир (50% + 1 голос). Форми управління передбачають можливість як створення юридичної особи (кооперативне об'єднання власників квартир або товариство власників), так і укладання угоди з фізичною або юридичною особою на управління і обслуговування будинків. Управляючі компанії при цьому не є власниками площ загального користування і квартир.

У сфері ЖКГ в Латвії передбачене пільгове оподаткування. Так, податок на прибуток не береться з доходів житлових кооперативів або товариств.

Всі власники квартир, незалежно від майнового стану мають рівні права і обов'язки. Малозабезпечені верстви населення отримують адресну соціальну допомогу. Єдиним джерелом покриття витрат на утримання і ремонт загальної частини власності і комунальні послуги є платежі власників квартир. За несплату комунальних послуг протягом трьох місяців мешканців виселяють із помешкання.

З 2014 року в Республіці Латвія почали створювати умови для формування фонду енергоефективності. Сам фонд планується відкрити у 2020 році. Він буде займатися підготовкою проектів нормативних актів по енергоефективності будівель, пільгового оподаткування для заохочення здійснення заходів по енергозбереженню тощо.

Збором і транспортуванням відходів в Латвії займаються компанії по управлінню відходами. Приватні компанії, що працюють у великих містах, обслуговують понад 50% населення. Більшість відходів переробляється, а ті, що неможливо переробити, зберігаються на спеціальних полігонах. З 1998 року в Латвії діяло 558 сміттєзвалищ. Всі вони були закриті у 2011 році. Зараз в країні побудовано 10 сучасних полігонів по утилізації сміття.

Таким чином, реформа ЖКГ в країнах Балтії, яка тривала понад десять років, призвела до:

- приватизації підприємств комунальної власності;
- розвитку ринкових відносин на ринку надання комунальних послуг;
- залучення іноземних інвестицій в ЖКГ і зростання його прибутковості;
- створення ринку житла і можливості поліпшувати/погіршувати свої житлові умови в залежності від рівня доходів;
- формування у власників квартир і будинків почуття відповідальності за власне майно і майно загального користування;

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

- прозорості у формуванні цін і тарифів;
- контролю за комунальним господарством з боку органів місцевого самоврядування.

Розглянемо, які заходи щодо реформування ЖКГ передбачені новим Законом України «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку» від 14.05.2015 № 417-VIII.

Перш за все, ліквідується монополія ЖЕКів на надання житлово-комунальних послуг і перекладається відповідальність за утримання та управління будинком на його мешканців. Згідно із законом власники житла у багатопверхових будинках тепер мають слідкувати за станом не тільки своїх квартир, але й за сходами, ліфтами, дахом і земельною ділянкою біля будинку. До 1 липня 2016 року мешканці на загальних зборах повинні визначитися з тим, хто буде здійснювати управління будинком – або вибраний із свого середовища керуючий будинком, або запрошена організація, яка надає всі житлово-комунальні послуги і відповідає за утримання будинку. Вартість послуг повинна визначитися за домовленістю сторін.

Згідно з вимогами нового закону, щоб збори відбулися, достатня присутність трьох жителів з усього будинку, але організатори повинні письмово повідомити інших мешканців про рішення зборів і шляхом опитування ухвалити остаточні рішення. Якщо власники квартир не зможуть провести збори до липня 2016 року, тоді орган місцевого самоврядування повинен призначити будинку керуючу компанію, яка сама визначить вартість послуг.

Але для створення ринкового середовища у сфері ЖКГ необхідно допустити на ринок нові підприємства (в тому числі і зарубіжні), які будуть надавати послуги на конкурентних умовах. У багатьох містах України єдиними такими підприємствами залишаються ЖЕКи, приватні підприємства обслуговують усього 14% житла. Рівень приватизації квартир становить 84%, а управляються ОСББ лише 6,5% з них [11]. У подальших дослідженнях нами планується більш детально розглянути стан та перспективи реформування ЖКГ в Україні.

Висновок. Отже, аналіз досвіду проведення реформи ЖКГ в Білорусі і країнах Балтії показав, що створення ринкових відносин у сфері надання комунальних послуг призвело до ліквідації монополії ЖЕКів, підприємств водопостачання, водовідведення, теплоцентралей, постачальників газу та електрики. Об'єднання власників житла дало можливість вибрати обслуговуючі підприємства на конкурсних засадах, контролювати формування цін і тарифів та слідкувати за заміною зношених основних фондів. Залучення іноземних інвестицій сприяло розвитку співпраці з міжнародними та донорськими організаціями і дозволило впровадити енерго- та ресурсозберігаючі технології.

Виходячи з проаналізованого досвіду реформ у Білорусі і країнах Балтії, в Україні доцільно було б допустити на ринок нові підприємства, що надають послуги ЖКГ, провести оптимізацію чисельності працівників галузі, забезпечити прозорість у формуванні тарифів і знизити собівартість послуг, посилити контроль за цільовим використанням коштів, підвищити платіжну дисципліну і сприяти залученню іноземних інвестицій в господарство.

Література

1. Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку : Закон України від 14.05.2015 № 417-VIII // Відомості Верховної Ради України. – № 29. – 2015. – С. 262.
2. Ануфриенко, О. В. Беларуси объявили масштабную реформу ЖКХ [Електронний ресурс] / О. В. Ануфриенко. – Режим доступу : <http://finance.tut.by/news/410892.html>.
3. Десять изменений в системе ЖКХ Беларуси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kaktutzhit.by/posts/10-izmenenij-zhkh>.
4. Корзюк, А. Как повысит эффективность ЖКХ / А. Корзюк, О. Неверо // Финансы, учёт, аудит. – 2014. – № 4. – С. 24-26.
5. О некоторых вопросах предоставления гражданам государственной поддержки при строительстве (реконструкции) или приобретении жилых помещений : Указ Президента Республики Беларусь № 460 от 16.11.2015 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://president.gov.by/special/ru/news_ru/kommentarij-k-ukazu-460-ot-16-nojabrja-2015-g-12568.
6. Білорусь вивчає український досвід реформування ЖКГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.yurist-online.com/news/kmu/73987/>.
7. Mekshun, L. N. The governance experience of housing service in Germany / L. Mekshun // Scientific bulletin of Polissia. – 2015. – Issue 1. – P. 28-31.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

---

8. Киященко, А. Зарубежный опыт реформирования ЖКХ / А. Киященко // Реформа ЖКХ: пути к эффективности и социальной справедливости. – К. : Международный центр перспективных исследований, 2009. – С. 46.
9. Смерека, С. Б. Оцінка сучасного стану ЖКГ та обґрунтування можливості залучення та використання інвестиційних проектів у галузі / С. Б. Смерека // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10. – С. 65-69.
10. Стеценко, А. А. Зарубіжний досвід реалізації державних програм у сфері житлово-комунального господарства [Електронний ресурс] / А. А. Стеценко. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Stetsenko.pdf>.
11. Панасенко, І. О. Особливості функціонування та розвитку житлово-комунального господарства в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Панасенко. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/11.pdf>.

References

1. Pro osoblyvosti zdiisnennia prava vlasnosti u bahatokvartyrnomu budynku: Zakon Ukrainy vid 14.05.2015 # 417-VIII [On peculiarities of ownership in an apartment house: The Law of Ukraine of 14.05.2015 #417-VIII]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of Supreme Council of Ukraine*, 29, 262 [in Ukrainian].
2. Anufrienko, O. V. (n.d.). *Belarusi obyavili mashtabnuyu reformu ZhKKh* [Belarus announced a large-scale housing reform]. Retrieved from: <http://finance.tut.by/news/410892.html>. [in Russian].
3. Desyat izmeneniy v sisteme ZhKKh Belarusi [Ten changes in the housing system of Belarus]. (n.d.). *kaktutzhit.by* Retrieved from: <http://kaktutzhit.by/posts/10-izmenenij-zhkh>. [in Russian].
4. Korzyuk, A., & Nevero, O. (2014). *Kak povysit effektivnost ZhKKh* [How to improve the efficiency of housing and communal services]. *Finansy, uchet, audit - Finance, accounting, auditing*, 4, 24-26 [in Russian].
5. O nekotorykh voprosakh predostavleniya grazhdanam gosudarstvennoy podderzhki pri stroitel'stve (rekonstruktsii) ili priobretenii zhilykh pomeshcheniy: Ukaz Prezidenta Respubliki Belarus' № 460 ot 16.11.2015 g. [On some issues of state support to citizens in the construction (reconstruction) or purchase of apartment houses: Decree Of The President of Belarus # 460 of 16.11.2015]. (2015). *president.gov.by* Retrieved from: http://president.gov.by/special/ru/news_ru/kommentarij-k-ukazu-460-ot-16-nojabrja-2015-g-12568. [in Russian].
6. Bilorus vyvchaie ukrainskyi dosvid reformuvannia ZhKH [Belarus studies the Ukrainian experience in reforming housing]. (n.d.). *news.yurist-online.com* Retrieved from: <http://news.yurist-online.com/news/kmu/73987> [in Ukrainian].
7. Mekshun, L. N. (2015). The governance experience of housing service in Germany. *Scientific bulletin of Polissia. Issue 1*, 28-31. [in Ukrainian].
8. Kiyashchenko, A. (2009). *Zarubezhnyy opyt reformirovaniya ZhKKh* [International experience of reforming housing and communal services]. *Reforma ZhKKh: puti k effektivnosti i sotsialnoy spravedlivosti – Housing reform: the way to efficiency and social justice*. Kyiv: International centre for perspective investigations [in Russian].
9. Smereka, S. B. Otsinka suchasnoho stanu ZhKH ta obhruntuvannia mozhyvosti zaluchennia ta vykorystannia investytsiynych proektiv u haluzi [Assessment of the current state of housing and the opportunity of involvement and use of investment projects in sphere]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini - The formation of market relations in Ukraine*, 10, 65-69 [in Ukrainian].
10. Stetsenko, A. A. (2008). *Zarubizhnyi dosvid realizatsii derzhavnykh prohram u sferi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva* [Foreign experience of implementation of government programs in Housing]. Retrieved from: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Stetsenko.pdf>. [in Ukrainian].
11. Panasenko, I. O. (2012). *Osoblyvosti funktsionuvannia ta rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstva v Ukraini* [Features of functioning and development of housing and communal services in Ukraine]. Retrieved from: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/11.pdf>. [in Ukrainian].

Надійшла 15.10.2015